

Het program van actie.

De Liberale Unie stelt met het oog op de algemeene verkiezingen van 1905 het volgende program van actie vast:

Met handhaving van de Openbare School verheffing van het peil van het Volksonderwijs in zijne verschillende vertakkingen.

Sociale Hervormingen: Verzekeringswetten, waaronder in het bijzonder de verplichte invaliditeits- en ouderdomsverzekering met geldelijke bijdrage van den Staat; herziening van de armenwet, waarbij de openbare armenverzorging niet blijft uitsluitend politiezoorg.

Hervorming van het defensiewezen in de richting van een volksleger.

Ter voorziening in de financiëele behoeften, ook ter verkrijging van eene betere verhouding tusschen de geldmiddelen van Rijk en Gemeente, — in de eerste plaats, bezuiniging op militaire en andere uitgaven, en verder, met handhaving van de vrijzinnige handelspolitiek, eene meer rationeele regeling van de directe belastingen door welke,

zij het ook thans in gesplitsten vorm, de inkomsten worden getroffen, alsmede uitbreiding der progressie; billijker regeling en verhooging der successiebelasting, voorts belastingen op voorwerpen van weelde.

Daarnevens worde, zonder dat andere wetgevende arbeid hierbij behoeft achter te staan, wijziging van de Grondwet, in dien zin dat aan den gewonen wetgever volkomen vrijheid bij de regeling van het Kiesrecht wordt toegekend — ter hand genomen, terwijl het vertrouwen wordt uitgesproken dat deze zoodanig worde voorbereid, dat vóór het einde van het vierjarig tijdvak de eerste beslissing over een daartoe strekkend voorstel kan genomen worden.

TOELICHTING.

Het bovenstaande program is den 21sten Januari 1905 aangenomen door de Liberale Unie en den Vrijzinnig-Democratischen Bond; de twee eenige in Nederland bestaande bonden van vrijzinnige kiesverenigingen.

Het is een werkprogram voor vier jaar, vastgesteld met het oog op de aanstaande Juni-verkiezingen voor de Tweede Kamer.

Vier jaar geleden in 1901 hebben de clericalen, de anti-revolutionairen en de katholieken, broederlijk vereenigd om alles wat liberaal was te bestrijden, de meerderheid in de Tweede Kamer weten te veroveren, waarvan het optreden van het Ministerie-Kuyper het gevolg was.

Verschillende redenen hebben er toe meegewerkt om toentertijde aan de kerkelijke partijen de overwinning te bezorgen. Vooreerst moet worden erkend, dat deze partijen uitstekend waren georganiseerd en op veel grooter schaal dan de vrijzinnigen voor hunne beginselen propaganda hadden gemaakt. Maar tevens werd daarbij gebruik gemaakt van de even valsche als de hartstochten prikkelende leus: „vóór of tegen den Christus.” Aan de vrijzinnigen van alle schakeeringen werd ten laste gelegd, dat zij vijandig waren aan den godsdienst en dat een kerkelijk Ministerie moest optreden om in Nederland het christendom weder in eere te herstellen. En hoe onwaar en lasterlijk die beschuldiging ook was, zij werd toch voor goede munt aangenomen in ruime kringen der bevolking, waar men meende aan de eer van God verschuldigd te zijn de liberalen, die steeds voor de vrijheid van godsdienst en geloof op de bres hebben gestaan, uit het regeeringskasteel te verdrijven.

Toch zouden de clericalen in 1901 niet in de meerderheid zijn gekomen, indien zij alleen hadden moeten steunen op de kiezers, die instemden met de leus: „vóór of tegen Christus”, en allen, die voorstanders zijn van liberale staatkunde, het recht ontzegden zich „christenen” te noemen. Ook uit het kamp der tegenpartij kwamen hulptroepen opdagen. Er waren vele ontevredenen, die niet den godsdienst maar hun portemonnaie in gevaar achtten, en met leedwezen zagen, dat in de laatste jaren onder een liberaal bewind met meer kracht dan vroeger was voortgegaan op den weg van kostbare sociale hervormingen. Wel is waar beloofden de clericalen, dat ook zij voor ingrijpende sociale hervormingen niet zouden terugdeinzen, maar men maakte zich niet erg bevreesd, dat die belofte in vervulling zou komen, omdat men wist, dat Dr. Kuyper, als hij aan de regeering kwam, afhankelijk zou zijn van de meest behoudende elementen aan de rechterzijde, met name van de conservatieve Katholieken.

Dr. Kuyper sprak eens van de neutrale middenstof, die zich nu eens bij deze dan weder bij gene partij aansluit, en zich voornamelijk door belangenpolitiek, door de politiek

van stoffelijke belangen, laat leiden. Welnu, — al is de stemming geheim, met zekerheid mag worden aangenomen, dat die „middenstof” in Juni 1901 voor het overgrootste deel met de kerkelijke partijen gemeene zaak heeft gemaakt en meegewerkt heeft om aan Dr. Kuyper en de zijnen de oppermacht te verzekeren.

Er was nog een derde omstandigheid, die veel bijdroeg tot het clericale stembussucces van 1901. Terwijl de kerkelijke partijen een krachtig blok vormden, tijdelijk alle veeten en geschillen vergaten en ééndrachtig optrokken tegen de liberalen, verzwakten daarentegen de vrijzinnigen hun eigen positie door zelfs bij de stembus, terwijl zij stonden tegenover den gemeenschappelijken vijand, van verdeeldheid in eigen boezem blijk te geven.

Zal dit „politiek fortuintje” aan de clericalen in Juni 1905 opnieuw ten deel vallen? Al is nog niet in alle districten éénstemmigheid verkregen, toch is er meer aanéensluiting dan in 1901. Dat eenige weken geleden door twee vrijzinnige groepen van verschillende schakeering woordelijk hetzelfde verkiezingsprogram is aangenomen, kan zeker worden aangemerkt als een bewijs, hoezeer men ook aan de linkerzijde begint te gevoelen, dat bij den grooten strijd die ons wacht op den voorgrond moet worden gesteld niet wat vrijzinnigen in onderdeelen scheidt, maar wat hen in hoofdzaak, in beginsel, vereenigt.

En dat dit besef meer en meer doordringt — wien kan het bevreemden?

De vier laatste jaren hebben geleerd, welke gevaren van een kerkelijk bewind, dat moet werken onder de katholieke zweep, te duchten zijn. De vrijzinnigen zouden wel met blindheid moeten zijn geslagen, om niet in te zien, dat volksrechten en volksvrijheden, waaraan zij gehecht zijn, meer dan ooit gevaar zullen loopen, indien het aan de tegenwoordige meerderheid gelukt om versterkt of zelfs onverzwakt uit den stembusstrijd te voorschijn te komen. De Hooger Onderwijs-wet, de schoolwet, de tariefwet, de postwet, de anti-vaccinewet; al deze ontwerpen zijn kenteekenend voor de richting, die

aan de regeering is, en aan het bewind hoopt te blijven om met nog meer kracht op dien verderfelijken weg voort te gaan.

Maar niet alleen door wetten en wettelijke maatregelen oefent eene regeering invloed uit op de maatschappelijke verhoudingen en op het volksleven. Van even groote beteekenis zijn de bestuursdaden, de richting waarin het bestuur wordt geleid. En de meest ernstige grief tegen de tegenwoordige regeering is wel deze, dat zij niet doordrongen bleek van het besef, dat alle Nederlanders zonen en dochteren zijn van hetzelfde volk en dat het plicht is het bewustzijn van éénheid en saamenhoorigheid te versterken. Door zijn optreden in en buiten het parlement heeft het Ministerie Kuyper zaden van verdeeldheid, tweedracht en haat gestrooid onder de burgers, die bij het volgen van den nieuwen koers meer en meer op elk gebied van het maatschappelijk leven in vijandige kampen tegenover elkander komen te staan.

Wij willen front maken tegen het Ministerie-Kuyper, zeggen de oud-liberalen in hun manifest.

Het boven afgedrukte program van Liberale Unionisten en Vrijzinnig Democraten is eveneens geheel onvereinigbaar met bestendinging van het tegenwoordige regime. Maar terwijl het eensdeels scherp gekant is tegen de richting, welke thans in de meerderheid is, geeft het anderdeels aan, welk regeeringsbeleid men wenscht te zien gevolgd, indien het in Juni gelukt de clericalen in de minderheid te brengen.

Mij aansluitende aan hetgeen ik in de algemeene vergadering van de Liberale Unie reeds over het program heb gezegd, wil ik hier de verschillende punten van het program nog iets nader toelichten.

1°. Met handhaving van de openbare school verheffing van het peil van het volksonderwijs in zijne verschillende vertakkingen.

Er was zeker alle reden om dit punt op den voorgrond te plaatsen.

Vooreerst wordt daarmee terstond positie genomen tegen de houding der tegenwoordige regeering in het onderwijsvraagstuk. De tegenwoordige regeering toch toont tegen verlagings van het peil van het onderwijs niet op te zien, indien zij dat noodig acht voor het totstandkomen van maatregelen, waardoor ten koste van de openbare school aan het bijzonder onderwijs jaarlijks eenige millioenen meer — voorloopig ruim $2\frac{1}{2}$ millioen gulden — uit de Staatskas zullen worden geschonken.

Maar tevens wordt door dit deel van het program te kennen gegeven, dat de vrijzinnigen nog altijd overtuigd zijn, dat niets zoozeer strekt om onze natie in den economischen wedstrijd der volkeren een eervolle plaats te doen innemen, dan door het onderwijs — en met name het volksonderwijs in zijn verschillende vertakkingen — op peil te houden en te versterken.

Als dit geschrift verschijnt, zal waarschijnlijk in de Tweede Kamer de beslissing over het thans aanhangige Schoolwetontwerp reeds zijn gevallen. Hoe die beslissing zal uitvallen, is niet twijfelachtig. Men komt er van de rechterzijde rond voor uit, dat men niet zal rusten, voordat de bijzondere school van noord tot zuid, van oost tot west over de openbare zal hebben gezegevierd. Zijn de thans voorgestelde millioenen daarvoor nog niet voldoende, dan wil men de schatkist voor het bijzonder onderwijs nog ruimer openstellen om ten slotte — desnoods na herziening der Grondwet — Nederland met een schoolwetregeling te begifigen, waarbij het openbaar onderwijs geheel zal verdwijnen. Met de pacificatie van 1889 wordt de draak gestoken. Hoe scherp de resolutie van 1905 ook reeds is, zij zou, volgens de verklaring van den Min. v. Binnenl. Zaken, nog scherper zijn, indien de toestand der financiën hem voor het oogenblik niet verbood de bevoorrechtting nog verder uit te strekken. Tevreden zal men niet zijn, voordat het aandeel van den Staat in de kosten van het bijzonder onderwijs op 100 pCt. is gebracht, met andere woorden, voordat het particuliere onderwijs geheel

door den Staat wordt betaald. En Mr. Lohman, de vrede-stichter van 1889, de man, die vroeger verklaarde dat de christelijke liefdadigheid de hoofdbron moet zijn en blijven van het „Christelijk” onderwijs, zingt thans in dat koor mede. In 1889 had men nog, om voor een matig bedrag de schatkist voor de bijzondere school te kunnen ontsluiten, de hulp van liberale stemmen noodig. Toen heette het, dat door aanneming van de wet-Mackay alles zou zijn verkregen, wat bereikbaar is binnen de grenzen der Grondwet, die eischt dat er overal voldoende openbaar onderwijs zal zijn en die aan elke regeering, van welke richting ook, gebiedend voorschrijft aanhoudend voor de openbare school te zorgen. Maar nu drijft men den overmoed zoover, dat men openlijk spot met de liberalen, die zich in 1889 hebben laten diets maken, dat bij aanneming van de wet-Mackay de schoolstrijd voor goed uit zou zijn en de vrede in het land zou terugkeeren.

Er is bij dit alles maar één lichtpunt, en dat is, dat duizenden en duizenden, die zich vroeger door fraai klinkende leuzen hebben laten verschalken, thans eindelijk de oogen opengaan, — dat ook zij, die volstrekt niet gekant zijn tegen een billijke subsidiëering, beginnen in te zien, dat een subsidie van 100 pCt. uit de Staatskas elk particulier initiatief uit staatsrechterlijk oogpunt maakt tot een misgeboorte en uit maatschappelijk oogpunt tot een caricatuur.

Om nu nog niet eens te spreken van den „Christelijken” goocheltoer, waarbij in naam de openbare en bijzondere school beide naar verhouding evenveel uit 's Rijks schatkist ontvangen, maar waarbij in werkelijkheid het openbaar onderwijs voorloopig zoo goed als niets ontvangt, omdat de millioenen, die het volgens de regelen der wet meer zou ontvangen, weer worden afgetrokken van de sommen, waarop de gemeenten volgens een andere wet aanspraak hebben.

Zal dergelijke ondermijning van het openbaar onderwijs, zulk een wettelijke roof aan de gemeentekassen in Juni bij de stembus worden bekrachtigd?

Overmoed leidt ten val. Wat thans geschiedt is een partijdaad, ergerlijker dan ooit vroeger in onze parlementaire annalen staat opgeteekend.

2e. Sociale Hervormingen: Verzekeringswetten, waaronder in het bijzonder de verplichte invaliditeits- en ouderdomsverzekering met geldelijke bijdrage van den Staat; herziening van de armenwet, waarbij de openbare armverzorging niet blijft uitsluitend politiezorg.

Sociale wetten worden tegenwoordig door alle partijen gewenscht. De vraag is alleen welke partijen in haar verleden den meesten waarborg geven, dat de toezeggingen, bij de stembus gedaan en in de programma's neergelegd, ook tot vervulling zullen komen. Het vorige, in 1901 afgetreden Ministerie, had zich in dezen niet onbetuigd gelaten. Onder dat Ministerie kwamen de ongevallwet, de gezondheidswet, de woningwet, de leerplichtwet, de wet op den persoonlijke dienstplicht tot stand. Maar in Juni 1901 werd door de kerkelijke partijen verkondigd, dat dit alles heel weinig beteekende en dat er veel meer in het belang van de lagere klassen zou zijn tot stand gebracht, indien de kiezers in 1897 maar niet zoo onverstandig waren geweest, aan de liberalen de meerderheid te bezorgen. Gouden bergen werden aan de voorstanders van sociale wetgeving beloofd, indien zij, door de ervaring geleerd, nu maar zorgden, dat de coalitie van anti-revolutionairen en Katholieken aan het bewind kwam.

Thans zijn wij vier jaar verder — en wat is er van die schoone beloften gekomen? Nog niet één nieuwe sociale wet — of men moest de maatregelen ten behoeve van de caissonarbeiders als zoodanig doen gelden — is in die vier jaren tot stand gekomen, in het Staatsblad opgenomen. De arbeiders hebben moeten wachten niet dagen en nachten, maar lange jaren.

Ik weet wel — men voert daartegen aan, dat weliswaar in de laatste vier jaren nog geen enkele groote sociale

wet in openbare behandeling is gekomen, maar dat er toch vele zijn ingediend, dat de oogst wel schraal was, maar dat er nog veel gewas te velde staat.

Dit alles bewijst echter alleen, dat men niet voor goed van sociale hervormingen heeft afgezien — niet, dat aan gedane toezeggingen is voldaan. Had men in 1901 gezegd: wij zullen zorgen, dat er bij het sluiten van de thans komende vierjarige periode belangrijke sociale wetsontwerpen op de tafel van den voorzitter liggen, maar gij moet er niet op rekenen, dat er in die vier jaren iets van belang tot stand kan komen, iets zal worden geoogst — zouden niet duizenden kiezers, die in 1901 op „den man der kleine luyden” hun hoop en vertrouwen hadden gevestigd, reeds toen tot het inzicht zijn gekomen, dat zij verkeerd deden het toenmalige Ministerie in zijn socialen arbeid te storen?

Er komt nog bij, dat van het te velde staande sociale gewas nog bijna niets rijp is om geoogst te worden, ook al was er meer tijd voor behandeling. Alleen het arbeidscontract is in staat van wijzen. Wat de arbeidswet betreft — het zal nog wel geruimen tijd duren, voordat het lijvige verslag, dat zonder twijfel ingrijpende herziening en omwerking noodig zal maken, beantwoording zal vinden. En de andere wetten — de ziekteverzekering, de landbouwverzekering, de ouderdoms- en invaliditeitsverzekering — ze zijn zelfs te laat ingekomen om nog in de afdelingen te worden onderzocht. De belangrijkste van die ontwerpen hebben zelfs zóó laat — in April van dit jaar — de Kamer bereikt, dat de regeering zich geen oogenblik meer de illusie heeft kunnen maken, dat er nog tijd zou zijn zelfs voor voorbereidende behandeling.

Kan daarom aan de regeering het recht worden betwist toch nog aan het einde der vierjarige periode met die wetten voor den dag te komen?

Het recht daartoe staat onbetwistbaar vast. Alleen was er reden om te denken, dat de Minister Kuyper in zijn verleden aanleiding zou hebben gevonden om van dit recht

liever maar geen gebruik te maken. Immers toen in het voorjaar van 1901 het Ministerie-Pierson hetzelfde deed en o.a. de armenwet en de wet tot droogmaking van de Zuiderzee — om niet te spreken van het avant-projet der ouderdoms- en invaliditeitsverzekering — bij de Kamer aanhangig maakte, — toen kon men telkens in pittige artikeltjes van de „Standaard”, zooals alleen Dr. Kuyper die kan schrijven, heftige uitvallen lezen tegen dergelijke praktijken. Die zoo laat ingediende wetten waren volgens Dr. Kuyper niets anders dan paradepaarden, die dienst moesten doen voor de stembus, goed moesten maken de tekortkomingen van vorige jaren, er slechts op berekend waren om de kiezers zand in de oogen te strooien. En wat Dr. Kuyper in de „Standaard” schreef, was ook schering en inslag in de verkiezingsspeeches van de rechterzijde. Het Ministerie-Pierson was aan zijn waar- digheid verplicht geweest die paradepaarden op stal te laten.

En toch zal ieder onpartijdig beoordeelaar toestemmen, dat een Ministerie, hetwelk kon wijzen op het tot stand komen van eenige belangrijke sociale wetten, meer recht had vóór zijn aftreden ook de andere sociale hervormingen, die het nog in portefeuille had, te publiceeren, dan dit Ministerie, dat volgens de anti-revolutionaire terminologie van 1901 zich uitsluitend met paradepaarden moest behelpen.

Onder die paradepaarden behoort nog niet eens de her- ziening der armenwet — in mijn oog met de invaliditeits- en ouderdomsverzekering de meest dringend noodige her- vorming. In het actieprogram zijn alleen deze beide her- vormingen met name genoemd, niet omdat men niet meer zou willen, maar omdat in een kort program alleen de hoofd- punten kunnen worden aangegeven. Konden er in de eerst- komende periode ook op sociaal gebied nog andere hervor- mingen tot stand komen, des te beter — maar vooral met het oog op het verleden is het verstandige politiek niet te veel in uitzicht te stellen.

3e. Hervorming van het defensiewezen in de richting van een volksleger.

Slechts ééne regel is in het program aan het defensievraagstuk gewijd, maar een regel die meer zegt dan lange ver-
toogen. Ieder weet dat een volksleger zich slechts geleidelijk kan ontwikkelen, niet met één slag kan worden ingevoerd. Daarom wordt er dan ook alleen gesproken van hervorming „in de richting van een volksleger”. De bescheiden stap, in dit opzicht in 1901 gedaan, zal door minder bescheidene, meer ingrijpende stappen moeten worden gevolgd. Reeds thans zou de verkorte oefeningstijd naar alle waarschijnlijkheid beter tot zijn recht zijn gekomen, indien niet de uitvoering was opgedragen aan een bewindsman, die, hoe bekwaam ook, bekend staat als een tegenstander van de gelukkig meer en meer veldwinnende nieuwe denkbeelden op militair gebied.

Dat in ons leger nog veel, zeer veel ontbreekt, — wie zal het ontkennen, na de laatste militaire debatten in de Tweede Kamer bij de jongste oorlogsbegrooting en naar aanleiding van de befaamde Asser kwestie met aandacht te hebben gevolgd? De tegenwoordige Minister van Oorlog, moge met goeden wil bezielde zijn, hij heeft blijkbaar niet meer de kracht om militaristische uitwassen, belemmering van vrije gedachtenuiting in het leger, onderdrukking van elk zelfstandig optreden door minderen in rang, te voorkomen.

Het „gouverner c'est prévoir” schijnt voor dezen Minister niet geschreven. Als treurige feiten worden ter tafel gebracht, keurt hij ze af, maar met een stille verzuchting naar den beteren tijd, toen alles wat verkeerd was binnen de muren der kazerne werd besloten. En intusschen is volstrekt niet te bemerken, dat 's ministers parlementaire afkeuringen eenigen invloed ten goede uitoefenen. Nauwelijks is het ééne feit gesignaleerd of andere nog ergere staaltjes van militaire willekeur duiken op.

Niemand zal beweren, dat een hervorming als in het actie-program wordt aanbevolen, voldoende zal zijn om dien geest in het leger in eens te doen veranderen. Maar dat daarvan in meer dan in één opzicht toch verbetering is te wachten — het is nog eens duidelijk uiteengezet in een hieronder

voorkomend opstel van kapitein Thomson, die dit deel van het program meer uitvoerig heeft toegelicht.

Nog slechts een enkel woord over de financieele zijde van het militaire vraagstuk. Misschien wordt de vraag gedaan of een „volksleger” ook aanmerkelijke vermindering van militaire uitgaven zal ten gevolge hebben. Slechts onder twee voorwaarden zou ik die vraag bevestigend durven beantwoorden. De eerste is, dat men tegelijkertijd overal gaat bezuinigen waar dit maar eenigszins mogelijk is — weglaat alle uitgaven, die voor de defensie als zoodanig niet strikt noodig zijn. En de tweede voorwaarde is, dat er een einde komt aan de concurrentie der naties om elkander in weerkracht te land en te water te overtreffen en te overtroeven. Al valt er in dit opzicht op heel weinig verschijnselen te wijzen, die moed geven voor de toekomst, toch is er één lichtpunt in de duisternis. En dat lichtpunt is de vooruitgang der arbitrage-idee. Als zoodanig is het tot standkomen van het arbitrage-tractaat tusschen Denemarken en Nederland — een tractaat, waarbij bepaald is, dat alle voorkomende geschillen aan internationale rechtspraak zullen worden onderworpen — een stap in de goede richting. Het moge waar zijn, dat er nog bitter weinig uitzicht bestaat, dat ook groote mogendheden zich bij een dergelijk tractaat zullen aansluiten, — de kleine Staten kunnen toch in dezen een goed voorbeeld geven, en waar de vredesbeweging schier overal in kracht toeneemt, zal de publieke opinie straks ook aan de nog van oorlog droomende regeerders een „tot hiertoe en niet verder” toeroepen. En naarmate de arbitrage meer algemeen wordt, naar die mate zal ook de *raison d'être* van de voortdurende uitbreiding van legers en vloten vervallen.

4e. Ter voorziening in de financieele behoeften, ook ter verkrijging van een betere verhouding tusschen de geldmiddelen van Rijk en gemeente, — in de eerste plaats bezuiniging op militaire en andere uitgaven, en verder — met handhaving van de vrijzinnige

handelspolitiek, eene meer rationeele regeling van de directe belastingen, door welke, zij het ook thans in gesplitsten vorm, de inkomsten worden getroffen; alsmede uitbreiding der progressie, billijker regeling en verhooging der successiebelasting; voorts belastingen op voorwerpen van weelde.

Hervormingen, vooral sociale hervormingen, kosten veel geld. Dat de hervormingen, door het vorig Ministerie tot stand gebracht, alle konden worden uitgevoerd zonder dat daarvoor eenige belastingverhoging noodig was, is alleen hieraan te danken, dat reeds meer dan tien jaren achtereen de opbrengst der middelen schitterend is geweest, dat wij langer dan gewoonlijk blijven in de zoogenaamde vette jaren. De tegenwoordige Minister van Financiën heeft in dit opzicht ook thans nog geen reden van klagen. Nog steeds geven de middelen een accrès en de geraamde tekorten verdwijnen telkens door de gunstige maandstaten ondanks de daarmee gepaard gaande vermeerdering van uitgaven. Toch mag men zich niet de illusie maken, dat er ook geen magere jaren meer zullen volgen en dat in elk geval de stijging voldoende zal zijn om daaruit te voldoen zoowel de bijdragen voor de invaliditeits- en ouderdomsverzekering als de uitgaven die noodig zijn voor den nood der gemeenten, voor uitbreiding en verbetering van het onderwijs en voor zoovele andere niet te vermijden uitgaven. Geld zal er moeten zijn en met recht mag daarom de eisch worden gesteld, dat in het program worde aangegeven op welke wijze de millioenen c. q. kunnen gevonden worden. Vandaar deze financieele paragraaf.

Op den voorgrond wordt gesteld bezuiniging op militaire en andere uitgaven. Wordt het denkbeeld van de instelling eener deskundige, maar tevens niet eenzijdige staatscommissie, om na te gaan welke bezuinigingen kunnen worden aangebracht, verwezenlijkt, — reeds in December 11 werd dergelijke commissie toegezegd, maar zij laat nog

steeds op zich wachten — dan mag men aannemen, dat de pogingen der volksvertegenwoordiging om aan overdreven eischen van het militarisme paal en perk te stellen, allengs meer gevolg zullen hebben. Maar ook op andere, niet dringend noodige uitgaven kan en moet bezuinigd worden. Toch is er ook hier een grens, die niet kan worden overschreden zonder den geregelden dienst te schaden en nuttige hervormingen in den weg te staan. En dan komt men te staan voor de vraag, welke nieuwe belastingen of verhoogingen van bestaande belastingen het eerst in aanmerking moeten komen.

De tegenwoordige regeering heeft die vraag in dien zin beantwoord, dat zij negen millioen gulden meer wil halen uit het tarief voor invoerrechten. De ingediende tariefwet heeft tweederlei strekking, eensdeels aan sommige takken van industrie bescherming te verleen, anderdeels het geld te vinden, dat noodig zal zijn voor de schoolwet en de verzekering van den ouden dag. De protectie doet tevens dienst om de fiscale lading te dekken. Maar niet alleen van vrijzinnige zijde wordt daartegen ernstig bezwaar gemaakt. Bezwaar niet alleen omdat men voor ons land van het breken met de vrijzinnige handelspolitiek in plaats van vermeerdering vermindering van welvaart verwacht, maar bezwaar in niet mindere mate, omdat de Min. van Financiën het overgrootste deel van de negen millioen, die zijn tarief zal opbrengen, wil laten betalen door de mingevoeden. Wel werd aan die mingevoeden in 1901 de troost gegeven, dat met de verzwaring van lasten, hun door de tariefwet opgelegd, rekening zal worden gehouden bij het vaststellen der bijdragen, die zij voor verzekering zullen hebben te betalen, maar zelfs die schrale troost is hun thans reeds weder ontnomen, nu uit het ingediende pensioenontwerp blijkt, dat die bijdragen in verhouding tot de uit te keeren rente werkelijk niet gering zullen zijn.

Daartegenover wordt in het program van actie op den voorgrond gesteld, dat bij elke belasting-hervorming — ook bij die welke in de eerste plaats ten doel heeft meer geld

aan de schatkist te bezorgen — gestreefd moet worden het beginsel van „belasting naar draagkracht” meer tot zijn recht te doen komen. Dat tegen dat beginsel ook van vrijzinnige zijde wel eens gezondigd is, kan gereedelijk worden toegegeven. Dit neemt echter niet weg, dat uit ons belastingstelsel door liberale regeeringen reeds groote onbillijkheden zijn weggenomen. Heeft niet ook in dit opzicht de Minister Pierson zich in zijn eerste Ministerie verdienstelijk gemaakt tegenover de natie? Door afschaffing van schadelijke belastingen en daarvoor in de plaats te stellen een vermogens- en een bedrijfsbelasting heeft hij bres geschnitten in een onbillijk stelsel, dat steunde op bevoorrechtiging van effectenbezit. Maar ook op dit gebied is nog niet het laatste woord gesproken. Is het billijk de inkomsten progressief te heffen, de wijze waarop dit thans geschiedt, is nog voor verbetering vatbaar; met name zal door een kleine verhooging der progressie een vrij aanmerkelijk bedrag meer in 's Rijks schatkist kunnen vloeien. Ook uit de successiebelasting is zonder eenigen twijfel, zonder te grooten druk te leggen op de kleine fortuinen, nog meer te halen. Dat, waar meer middelen noodig zijn, de successie in de zijliniën wel in de eerste plaats in aanmerking komt, wordt vrij algemeen toegegeven. — Ten slotte zijn ook in het program genoemd belastingen op voorwerpen van weelde. Al mag niet over het hoofd worden gezien, dat tegenover de voorwerpen van dagelijksch gebruik de vertering, die zich kenmerkt door uitgaven van weelde, betrekkelijk gering is, dit mag er toch niet van terughouden om daar, waar zich de gelegenheid aanbiedt, de weelde hooger te belasten.

5e. Daarnevens worde, zonder dat andere wetgevendearbeid hierbij behoeft achter te staan, wijziging van de Grondwet, in dien zin dat aan den gewonen wetgever volkomen vrijheid bij de regeling van het Kiesrecht wordt toegekend — ter hand genomen, terwijl het vertrou-

wen wordt uitgesproken dat deze zoodanig worde voorbereid, dat vóór het einde van het vierjarig tijdvak de eerste beslissing over een daartoe strekkend voorstel kan genomen worden.

Deze laatste paragraaf heeft geen andere beteekenis dan dat men wil trachten het grondwettig struikelblok, dat gebleken is een goede regeling van het kiesrecht in den weg te staan, op te ruimen. Zooals bekend, schrijft het bestaande artikel 80 van de Grondwet voor, dat de door de wet aan te wijzen kiezers moeten voldoen aan eischen van „geschiktheid en maatschappelijken welstand”. Reeds bij het tot stand komen van dat artikel in 1887 werd voorspeld, dat die vage grondwettige omschrijving in de praktijk tot veel misverstand en twistgekijf aanleiding zou geven. En die voorspelling is in elk opzicht bewaarheid. Mr. S. van Houten sprak indertijd van een caoutchouc-artikel en Dr. A. Kuyper noemde het zelfs een „wetgevend schandaal”. Aan den eenen kant hebben de conservatieven zich op dit artikel geworpen als een dam tegen zeer uitgebreid kiesrecht; aan den anderen kant is zelfs door een man als den oud-minister Jhr. Mr. I. Roëll beweerd, dat de wetgever, zonder de grondwet te schenden, ons aan de grens van het algemeen stemrecht kan brengen. Waar zooveel verschil van opvatting bestaat, is het onvermijdelijk dat bij elke behandeling van het kiesrecht — zeer tot schade van de zaak — de grondwettige kwestie op den voorgrond treedt. Zoolang artikel 80 ongewijzigd blijft, kan de wetgever niet volstaan met te vragen, welk kiesrecht is in de gegeven omstandigheden het beste, maar is hij verplicht vóór alles zich de vraag te stellen, hoe moet het kiesrecht zijn ingericht om ten volle te voldoen aan de grondwettige voorschriften? Eerst dan zal een eerlijke, zuivere strijd over het kiesrecht mogelijk worden, als aan den gewonen wetgever volkomen vrijheid van handelen is verzekerd. Tegen een blanco-artikel kunnen alleen zij ernstig bezwaar hebben, die tegen den tijd dat in de beide Kamers der Staten Gene-

raal een meerderheid voor eene finale regeling van het kiesrecht zal zijn verkregen, die hervorming toch nog hopen te kunnen tegengaan door den thans bestaanden grondwettigen slagboom, en daarom tot elken prijs dat grendeltje willen behouden. Maar het is te hopen en ook te verwachten, dat dit aantal allengs kleiner zal worden. Het moge waar zijn, dat wegneming van het grondwettig struikelblok het meest aanlokkelijk is voor hen, die voorstanders zijn van zeer uitgebreid of algemeen kiesrecht, omdat zij zonder grondwetsherziening hun ideaal niet kunnen bereiken — daaruit volgt echter volstrekt niet, dat tegenstanders van algemeen kiesrecht in strijd met hunne beginselen zouden handelen door mede te werken tot eene regeling, waarbij aan den gewonen wetgever vrijheid van handelen wordt gegeven. Waarom zouden zij er tegen moeten zijn, dat de strijd om het kiesrecht voortaan zal gevoerd worden op een terrein, dat aan allen gelijke kansen biedt en waarop niet bij voorbaat voor de tegenstanders van het thans heerschend stelsel staketsels zijn geplaatst?

Door uit artikel 80 de belemmeringen weg te nemen, wordt over het kiesrecht der toekomst niets beslist. Dat het bestaande kiesrecht zóó niet kan blijven, daarover zijn bijna allen het eens, maar wil men den treurigen strijd van 1894 niet zien herleven, dan moet grondwetsherziening aan de nadere regeling van het kiesrecht vóórafgaan. Eerst daarna zal het kiesrechtvraagstuk als zoodanig weder in de sfeer van de actieve politiek kunnen overgaan. En daar in het aanstaande vierjarig tijdvak zelfs de grondwetsherziening, indien deze door het alsdan zittend Kabinet wordt ter hand genomen, bezwaarlijk geheel kan worden ten einde gebracht, maar slechts over een daartoe strekkend voorstel de eerste beslissing zal kunnen worden genomen, zoo is het geheel onnoodig, dat bij de aanstaande verkiezingen in 1905 verschil van inzicht over de wenschelijkheid van meer of minder uitgebreid kiesrecht scheiding of splitsing brengt in de gelederen van hen, die

overigens bereid zijn tegenover den gemeenschappelijken vijand eendrachtig den strijd te aanvaarden.

Een blanco-artikel heeft jaren geleden instemming gevonden bij mannen van alle richtingen. In 1883 was het Prof. Buijs, die schreef dat de grondwetgever het eenvoudigst zou handelen door met betrekking tot het kiesrecht voor de Tweede Kamer niets anders in de constitutie neer te schrijven, dan dat „de leden rechtstreeks worden gekozen door hen, die de vereischten bezitten, welke de wet stelt en op de wijze in de wet voorgeschreven.” Een jaar later diende Mr. van Houten een voorstel in, waarin te lezen stond: „De bepaling wie kiezers zijn en de regeling van alles wat verder tot het kiesrecht en zijne uitoefening betrekking heeft, hebben plaats bij de kieswet.” En dat de heer van Houten in 1887 nog van dezelfde meening was, dat bewees het amendement van geheel gelijke strekking, dat hij toen met den heer Zijlker indiende. Ware dat amendement aangenomen, dan zou de strijd, die thans wordt gevoerd, geheel overbodig zijn geworden. Toch is het juist de heer van Houten, die zich niet alleen tegen een blanco-artikel in de grondwet verzet, maar nu zelfs den Vrijzinnig-Democratischen Bond en de Liberale Unie verwijt, dat zij, door dit punt op het program te schrijven, oneerlijke politiek voeren. Dit verwijt verdient nauwelijks weerlegging. Juist om zuiverheid in de politieke verhoudingen is het in de eerste plaats te doen. Nog altijd is waar wat Mr. van Houten reeds in 1884 schreef: „Om iets tot stand te brengen moet er een vereenigingspunt worden gezocht, waarbij de een genoeg verkrijgt om de bereiking van het verder liggende te willen uitstellen, en de ander, die nadere eventuele stappen niet mede zou willen doen, genoeg behoudt om zijne medewerking te willen verleen.”

H. GOEMAN BORGESIOUS.
